

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE FILOLOGIE

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 821.133.1.0. (043.2)

POPA OXANA

TEXTUL LITERAR CA DISCURS AL SOCIALITĂȚII.
SOCIOCRITICA FRANCEZĂ

622.03 – TEORIA LITERATURII

Referatul tezei de doctor în filologie

CHIȘINĂU, 2018

Teza a fost elaborată în cadrul Sectorului de teorie și metodologie literară al Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei

Conducător științific:

GRATI Aliona, dr.hab. în filologie, conf. univ.

Referenți oficiali:

CIMPOI Mihai, academician, dr.hab. în filologie, prof.univ.

CAZACU Adriana, dr. în filologie, conf.univ.

Componența consiliului științific specializat:

PLĂMĂDEALĂ Ion, președinte, dr. hab. în filologie, conf. cerc.

ȘIMANSCHI Ludmila, secretar științific, dr. în filologie, conf. cerc.

GAVRILOV Anatol, dr. hab. în filologie, prof. cerc.

BURLACU Alexandru, dr. hab. în filologie, prof. univ.

ANIȚOI Galina, dr. în filologie, conf. cerc.

Susținerea va avea loc la **14 septembrie 2018, ora 14.00** în ședința Consiliului Științific specializat **D 19.622.03-05** din cadrul Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei, Sala mică (bd Ștefan cel Mare și Sfânt, nr 1, et. II, MD 2001).

Teza de doctor și referatul pot fi consultate la Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” a ASM (str. Academiei nr.5 A, Chișinău, MD – 2028) și la pagina web a C.N.A.A. (www.cnaa.md).

Referatul a fost expediat la **4 iunie 2018**.

Secretar științific al Consiliului științific specializat,

ȘIMANSCHI Ludmila, dr. în filologie, conf. cerc.

Conducător științific:

GRATI Aliona, dr.hab. în filologie, conf. univ.

Autoare: POPA Oxana

(© Popa Oxana, 2018)

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate derivă din necesitatea înnoirii metodologice, teza promovând o nouă orientare în interpretarea textului literar care a intrat în circulație sub numele de sociocritică. De-a lungul timpului, au existat diverse încercări de a relaționa opera literară cu socialul, însă demersuri cu adevărat relevante în acest sens se întreprind abia prin secolul al XIX-lea. Totuși, interpretarea sociologică cunoaște o adevărată regenerare și capătă tot mai mulți adepți la începutul secolului al XX-lea. Cea mai cunoscută disciplină care a privit opera literară ca pe un produs în care se reflectă societatea a fost *sociologia literaturii*. În spațiul ei de analiză au fost dezbătute probleme variate, de la condițiile de producere a operei literare, până la cele de difuzare și receptare. Metoda structuralistă, care a marcat studiul literaturii în secolul al XX-lea, teoriile textului și intertextualității au avut urmări și asupra sociologiei literare. Astfel că, în 1971, cercetătorul francez Claude Duchet propune, în articolul său publicat în revista *Littérature*, intitulat *Pentru o sociocritică sau variații despre un început*, o lectură socioistorică a textului.

Înclinată spre livresc și autoreflexivitate, scriitura contemporană se disociază de cea realistă pentru care opera însemna o reflectare a realității. Prin urmare, instrumentele sociologiei literaturii riscă să devină vetuste și inoperante la analiza literaturii actuale. Aceasta însă nu înseamnă că raporturile dintre literatură și societate au dispărut sau pot fi ignorate sau că acestea nu ar mai constitui un obiect de interes pentru cercetători. Imperativul participării cititorului la practica semnificantă a textului literar reclamă reevaluarea mecanismelor de interdependență dintre *opera artistică* și *societate*. Astfel că, pe la mijlocul secolului trecut, apare o stridentă necesitate de înnoire metodologică în domeniu. E adevărat, teoria dialogismului a contribuit la redescoperirea intersubiectualității umane, reabilitând dimensiunea socială a textului și impulsionând interesul pentru analiza extrinsecă a textului literar dintr-o nouă perspectivă. *Sociocritica* va continua demersul lui M. Bahtin și al teoreticienilor intertextualității, propunând un alt model de analiză a textului literar, atât sub aspectul intrinsec, cât și sub cel extrinsec.

Sociocritica nu se rezumă doar la identificarea faptelor sociale infiltrate în text, ci se referă și la modalitatea prin care acestea se concretizează în forme. Ea are un bogat instrumentar împrumutat din diverse discipline, iar arealul pe care-l cuprinde este unul destul de extins, datorită situării sale la confluența mai multor domenii. Reprezentând o formulă reinventariată a sociologiei literaturii, ea are tangențe cu psihanaliza, antropologia, științele sociale, semiologia, lingvistica etc. Sociocritica se distinge de sociologia literaturii prin o analiză mai profundă, prin asumarea unui obiect de investigație care depășește producerea și receptarea operei și este interesată, în principal, de tehnicile prin care faptele sociale devin fapte literare.

Noua disciplină științifică anunță o revenire la problema literarității, neglijată de sociologia literaturii. Din perspectiva sociocriticii, textul literar este un *discurs al socialității*, iar examinarea textului literar implică, în egală măsură, nivelul lui semantic, sintactic, narativ, dar și contextul social în care s-a produs acesta.

Sociocritica aduce un suflu nou în cercetarea textului literar, propunând procedee și tehnici menite să susțină înțelegerea textului în globalitatea lui. Ea este o disciplină relativ recentă în spațiul european și un domeniu foarte puțin reflectat în studiile literare de pe ambele maluri ale Prutului. Căderea în desuetudine a vechilor canoane implică noi forme de cercetări, iar însușirea, în acest sens, a noilor tendințe contribuie la revigorarea criticii și teoriei literare. Domeniul de aplicare a sociocriticii depășește de fapt literatura, sincronizându-se cu preocupările pentru studiul culturii.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. În istoria studiului literaturii s-au profilat mai multe direcții de investigare în care a fost abordată prezența faptelor sociale în literatură. Acestea însă (de la critica biografistă, până la sociologia literaturii) au avut imprudența de a luneca în sociologie, filozofie sau istorie, oferind perspective unilaterale, distanțate de obiectul literaturii. În scopul înlăturării lacunelor direcțiilor precedente, în jurul anilor '70 se conturează o nouă tendință de cercetare a textului, ea intrând în circuit sub numele de *sociocritică*. Cercetători precum Claude Duchet, Roseline Tremblay, Stéphane Vauchon, Isabelle Tournier, Edmond Cros, Pierre Zima, Pierre Popovic, Adama Samake (în spațiul francez) și Marc Angenot (în cel canadian) au pornit de la ideea că faptele considerate extrinseci textului pot fi abordate ca fiind intrinseci, adică fapte literare. Viabilitatea sociocriticii rezidă în configurarea unui model de analiză complexă, sintetizatoare, bazată pe multidisciplinaritate. Totodată, ea constituie un model de reasumare, ca obiect, a literarității. Spre deosebire de metodele anterioare, care propun, în mare parte, interpretări marginale, înclinare spre intrinsec sau extrinsec, sociocritica optează o simbioză a acestora. Analiza multilaterală a faptelor intrinseci (la nivel semantic, sintactic, narativ) sau extrinseci ale textului (ideologie, sociogramă, discursuri și câmpuri sociale) constituie unul dintre cele mai pertinente modele de cercetare a operei literare. Respectiv, ea avansează un model complex, înclinată fiind către depistarea în structurile textuale atât a aspectelor formei, cât și ale conținutului.

Scopul lucrării. Această investigație urmărește o dublă finalitate: pe de o parte – reprezentarea perspectivei sociocritice prin o analiză amplă, cuprinzând istoricul apariției, conceptele operaționale, școlile, direcțiile, evidențierea caracterului inovator, iar pe de altă parte – ilustrarea aplicabilității eficiente a instrumentelor ei de analiză pe un text concret. Vom analiza discursul socialității în romanul lui L.-F. Céline, *Călătorie la capătul nopții*.

Demersul nostru are la bază următoarele **obiective**:

- ✓ definirea conceptului de *sociocritică* și examinarea validității lui conceptuale;
- ✓ sistematizarea contribuțiilor teoretice care au generat apariția acestei noi perspective de interpretare a textului literar;
- ✓ interpretarea modelelor și conceptelor preluate de către sociocritică (structuralism genetic, poetică sociologică, dialogism, câmp social, habitus);
- ✓ identificarea principalelor școli de cercetare sociocritică;
- ✓ examinarea specificului sociocriticii franceze;
- ✓ elucidarea confuziilor de ordin teoretic în cazul unor termeni recurenți (text–discurs, sociologie a literaturii– sociocritică, istoria literaturii–istorie literară, ideologie) ce pun în dificultate o abordare adecvată a textului din perspectivă sociocritică;
- ✓ analiza discursului socialității în romanul lui Céline *Călătorie la capătul nopții*.

Supportul metodologic și teoretico-științific a fost condiționat de sarcinile propuse, reperele epistemologice fiind determinate de valorificarea contribuțiilor sociocriticii, în mod special ale celei franceze. Această disciplină impune o cercetare a textului mai aprofundată (spre deosebire de sociologia literaturii), înglobând atât analiza extrinsecă a textului, cât și pe cea intrinsecă. În acest din urmă sens, sociocritica impune o analiză complexă, inclusiv la nivelurile sintactic, semantic și narativ. Sociocritica este un *studiu multidiscplinar* al textului, implicând lingvistica, poetica sociologică, dialogismul, psihanaliza, antropologia, relațiile interculturale etc. care, în ansamblu, mijlocesc exegeza și comprehensiunea textului literar.

Îmbinarea *analizei* și *sintezei* și-a demonstrat eficiența în munca de sistematizare a informațiilor și în reconstituirea panoramică a sociocriticii. *Analiza descriptivă* ne-a permis să întreprindem o prezentare vastă a orientărilor sociocritice și a specificului acestora, iar înțelegerea acestei investigații a fost facilitată de conceptualizările teoretice, menite să elucideze confuziile terminologice. Totodată, *analiza textuală*, în combinație cu sociocritica, a asigurat o interpretare complexă a romanului lui F.- L. Céline *Călătorie la capătul nopții*.

Noutatea și originalitatea științifică consistă în realizarea, pentru prima dată în spațiul cercetării românești, a unei sinteze a principalelor contribuții care au dus la configurarea sociocriticii. Au fost analizate pe larg principalele teze și lucrări teoretice ale unor cercetători francezi, care au pus bazele noii discipline. Sociocritica a conjugat tipurile de abordare extrinsecă și intrinsecă a textului literar, fapt ce a favorizat o analiză mai complexă a textului literar în cadrul unei discipline desprinse din studiile sociologice. Premisa sociocriticii constă în identificarea, în formele operei literare, a informației sociale. Astfel, aspectul literarității textului literar devine, fără precedent, obiect de studiu central într-o abordare de tip sociologic.

Dacă în România au apărut câteva informații sporadice la temă, în spațiul dintre Nistru și Prut interesul pentru sociocritică a lipsit cu desăvârșire. Realizarea acestui studiu reînnoiește

contactul cu cercetările întreprinse în ultimele decenii în spațiul francofon și completează cunoștințele referitoare la noile tendințe în cunoașterea și interpretarea textului literar.

Studiul reprezintă o tentativă de a introduce în circuitul românesc o perspectivă de cercetare a textului care să se înscrie organic în continuitatea celor deja existente. Ea preia concepte și idei din mai multe discipline, realizând o viziune complexă de percepție a lumii sociale prin prisma textului artistic. Insuficiența metodologică a disciplinelor precedente stă în neglijarea unui sau altui tip de abordare: intrinsecă sau extrinsecă. Sociocritica le include pe ambele, asigurând o analiză a textului în globalitatea sa. Textul este revăzut ca obiect al trăirii estetice, iar literaritatea redevine un element major în evaluarea critică a operei literare.

Importanța teoretică a tezei rezultă din fundamentarea unei perspective noi de abordare a literaturii, teza dezvăluind specificul societății umane dintr-o anumită epocă în formele textului. Acest studiu poate deveni un punct de reper pentru teoreticienii preocupați atât de direcția sociologică cât și de noile direcții de cercetare a textului literar.

Valoarea aplicativă a tezei constă în faptul că oferă câteva trasee și modalități practice de analiză și interpretare a operei literare din perspectiva sociocritică. Modelul de analiză oferit de noi în baza romanului lui F.- L. Céline *Călătorie la capătul nopții* e aplicabil și pe alte texte din literatura universală sau românească. Studiul va servi drept reper teoretic, metodologic și îndreptar practic pentru critica literară interesată de abordările ample, laborioase și complexe.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere sunt următoarele:

1. Sociocritica reprezintă o perspectivă nouă de cercetare a textului literar, adaptată la cerințele epistemologice actuale.

2. Sociocritica este un demers interdisciplinar, având tangențe cu psihanaliza, semiotica, lingvistica, istoria culturii, antropologia etc. În consecință, ea operează cu un instrumentar metodologic mixt sau „de frontieră”.

3. Câmpul de interes al sociocriticii are vădite tangențe cu cel al sociologiei literaturii, însă desemnează un domeniu distinct de investigare a textului. Sociocritica se îndepărtează de sociologia literaturii, preocupată fiind de influența mediului social asupra operei literare, prin identificarea mijloacelor care mediază trecerea faptelor sociale în fapte de limbaj: la nivel semantic, sintactic și narativ. Totodată, ea revendică reabordarea literarității, ignorată oarecum de sociologi.

4. Sociocritica este cercetarea textului și a discursului în funcție de perspectiva specifică școlilor, ai căror reprezentanți optează pentru un obiect sau altul de studiu. Dacă sociocritica franceză se axează pe *text*, apoi cea canadiană pe *discurs*.

5. Sociocritica evoluează în cadrul a trei mari centre de cercetare, care îi formulează bazele teoretice: două – în spațiul francez (Vincennes, Montpellier) și una la Montréal.

6. Câmpul de aplicare al sociocriticii a depășit domeniul literaturii, incluzând ideologia, istoria mentalităților, filosofia etc.

7. Aplicarea modelului de analiză din perspectiva sociocriticii duce la dezvăluirea unor noi valențe sociale și literare în romanul scriitorului francez F.- L. Céline *Călătorie la capătul nopții*, precum și în orice altă operă literară.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele tezei au fost utilizate în cadrul proiectului *Concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar*. Ideile de bază ale investigației au fost reflectate în șase articole apărute în edițiile de profil din Republica Moldova și opt comunicări la conferințe naționale și internaționale.

Aprobarea rezultatelor științifice. Teza a fost discutată și aprobată în cadrul Sectorului de teorie și metodologie literară al Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei; întâi – sub formă de rapoarte și examene susținute la sfârșitul fiecărui an de studiu, apoi în întregime.

Publicațiile la tema tezei. Ideile și concluziile principale ale cercetării au fost prezentate în diverse comunicări științifice în cadrul la 8 conferințe naționale și internaționale, și în 6 articole științifice publicate în reviste de profil.

Volumul și structura tezei. Teza (165 de pagini) este alcătuită din adnotare (în limbile română, rusă și engleză), introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia (151 de surse), o anexă, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autoarei.

Cuvinte-cheie: sociocritică, fapt intrinsec, fapt extrinsec, sociogramă, ideologie, socialitate, câmp social, doxă, discurs social, sociolect, sociatrie, ideologem, situație sociolingvistică.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** este argumentată actualitatea și importanța studierii temei, se formulează scopul și obiectivele cercetării, problema științifică soluționată în acest domeniu, este prezentat suportul metodologic și descrisă valoarea teoretică și practică a lucrării.

Primul capitol, **De la sociologie și sociologia literaturii la sociocritică: teorii, concepte, reprezentanți** propune o incursiune în istoricul diverselor tentative de corelare a mediului social cu opera literară. Acesta include cinci subcapitole.

În subcapitolul 1.1. *Contribuțiile principale ale sociologiei asupra studiului literaturii* a fost examinat parcursul evolutiv al sociologiei: de la primele încercări de reflecție asupra societății prin prisma operei literare, consemnate din Antichitate până la apariția și fundamentarea sociologiei literaturii. De la studiile care tratau socialul în strânsă corelație cu politicul sau cu alte domenii disciplinare s-a desprins treptat sociologia propriu-zisă, ca „studiu

al socialului”. Din momentul cristalizării acesteia ca știință, ea a cunoscut mai multe orientări și școli, întâietate având cele marxiste și cea franceză condusă de Durkheim. Sub influența lor sociocritica a preluat concepția revoluționară asupra istoriei (Marx), teoria discursurilor dominante (M. Foucault), teoria *habitusului* și pe cea a *câmpurilor sociale* (P. Bourdieu).

Subcapitolul 1.2. ***Sociologia literaturii și reprezentanții ei*** prezintă o analiză a celor mai importante contribuții ale sociologiei literare propriu-zise. Fondatorii sociologiei literaturii sunt considerați deopotrivă J.-J. Rousseau, Doamna de Staël, H. Taine. Dar denumirea de *sociologie a literaturii* se datorează volumului cu același titlu, semnat de R. Escarpit, în care se delimitează clar domeniul literaturii de câmpul vast al sociologiei. De acum înainte, sociologia literaturii își va dovedi relevanța în cunoașterea și cercetarea literaturii prin prisma *societății*.

Sociocriticii au propus ulterior o reinventare substanțială a sociologiei preluând din instrumentarul acesteia. Ei au avut drept izvor de inspirație teoria asupra romanului elaborată de G. Lukács, îndeosebi în ceea ce privește tipologia și ideile despre eroul problematic, idei continuate ulterior de către R. Girard, cu anumite diferențieri terminologice.

Subcapitolul 1.3 ***Metoda structuralismului genetic goldmanian în analiza textului literar*** expune ideile teoreticianului L. Goldmann, inițiatorul structuralismului genetic. Teoria sa constituie, un moment decisiv în evoluția sociologiei literare – prin argumentarea ideii că textul se definește ca produs al societății, cumulând mentalități, viziuni asupra lumii, structuri sociale. El propune receptarea operei prin întregul și părțile ei. Goldmann caută să demonstreze că opera literară „este expresia unei viziuni asupra lumii.” [tr.n.] [6] Structuralismul genetic a influențat cercetarea sociologică a literaturii, inclusiv constituirea sociocriticii. Sociocritica va păstra astfel dialectica raporturilor existențiale, literatura fiind percepută sub aspect funcțional și structural.

În subcapitolul 1.4 ***Aportul teoriei dialogismului și teoriei intertextualității în reabilitarea dimensiunii sociale*** se relevă contribuția acestor două teorii și impactul covârșitor asupra configurării obiectului de studiu al sociocriticii. Prin aceste teorii se va produce reabilitarea dimensiunii sociale a textului, iar ulterior sociocritica și-a asumat-o ca obiect imperativ al cercetării. Textul nu mai este văzut ca produs al societății în care apare, ci ca dialog cu această societate, cu istoria și cu literatura anterioară. Noțiunea de dialogism îi permite lui Bahtin să pună în evidență legătura dintre operă și *contextul* ei social, relaționând fiecare cuvânt sau discurs cu contextul socio-istoric. În momentul elaborării operei, autorul face apel la experiența sa socială. În procesul receptării, cititorul o raportează la condiția sa socială.

Pornind de la conceptul de „dialogism”, J. Kristeva vede opera literară ca produs al mai multor texte, coduri etc. ce nu-și datorează existența unui singur autor, ea fiind privită „ca o absorbție de către textul literar a sociolectelor și discursurilor orale sau scrise, ficționale,

teoretice, politice sau religioas.” [tr.n.] [14, p.139]. Kristeva este interesată de dialogul lingvistic, de dialogul între cuvinte, între enunțuri și texte și relația dintre texte.

Teoria dialogismului și a intertextualității devin explorate de sociocritici: P. V. Zima (percepe textul ca pe un „proces intertextual”, o absorbție a diverselor sociolecte și structuri discursive, înțelese doar în context dialogic), E. Cros (vede orice producție textuală ca proces de transformare a materialului limbajului), M. Angenot (elaborează o teorie asupra discursului social și abordează contextul social prin intermediul textului și al dialogului acestuia cu alte texte).

Subcapitolul **1.5 Abordări sociologice ale textului literar în spațiul românesc** propune o incursiune expeditivă în arealul sociologic românesc. Sunt expuse contribuțiile aduse în România, de la primele încercări de reprezentare a socialului: D. Cantemir, I. Heliade-Rădulescu, P. P. Carp, T. Maiorescu, V. Conta, Al. D. Xenopol, N. Iorga, G. Scraba, D. Drăghicescu, S. C. Haret, I. Ionescu de la Brad, ș.a. până la realizările lui D. Gusti (întemeietor al sociologiei românești; elaborează metoda monografică și încearcă să o aplice la realitatea socială românească), P. Andrei, M. Ralea, T. Herseni (definește obiectul de studiu al sociologiei literaturii și o delimitează de alte discipline, inițiator al unei monografii a lecturii) și P. Cornea (considerat primul cercetător notabil în domeniul sociologiei literaturii în spațiul românesc; propune o abordare sociologică a literaturii în interdisciplinaritatea ei).

În capitolul doi al tezei **Direcții și școli ale sociocriticii. Rolul sociocriticii franceze**, se conturează principalele idei, școli, concepte ce stau la originea acestei perspective de cercetare.

În subcapitolul **2.1. Primele încercări de definire a sociocriticii** sunt expuse primele tentative de definire a acestui nou concept intrat în uzul teoreticienilor. Sociocritica reprezintă o reinventare a sociologiei literaturii, cumulând contribuțiile sociologiei literare și aporturile structuraliștilor, ce are ca obiect de analiză societatea umană în evoluția ei istorică așa cum este aceasta exprimată în structurile textului. Disciplina urmărește să înțeleagă textul sub două aspecte: a) *situația lingvistică* (semne, cuvinte, structuri narrative) și b) *situația socială* (fapte sociale).

Fiind o metodă interdisciplinară, sociocritica întâmpină dificultăți în definirea obiectului său de cercetare. Interdisciplinaritatea demersului sociocritic este dictată de caracterul ei sincretic, de granițele sale mereu fluctuante, de pluralitatea de opinii a promotorilor și evoluția continuă. Un prim efort în definirea sociocriticii îi aparține CRIST-ului (Centrul de Cercetări Interuniversitare în Sociocritica Textului), care susține că aceasta „nu este nici disciplină, nici teorie. Cu atât mai mult ea nu este o sociologie și, cu atât mai puțin, o metodă. Ea este o *perspectivă*.” [tr.n.] [5]

În subcapitolul **2.2. Direcțiile de cercetare sociocritică** sunt expuse principalele școli și cercetători, dar și, rezumativ, meritul acestora. Acest reviriment teoretic trece dincolo de hotarele occidentale, extinzându-se în spațiul canadian. Drept urmare, accepțiile propuse de către acești teoreticieni au lărgit câmpul de cercetare al sociocriticii, de la o abordare apropiată de lingvistică, până la investigații ce depășesc spațiul literaturii. Astfel distingem:

- **Școala de la Vincennes**, care optează pentru o lectură socio-istorică a textului, avându-l ca exponent pe Cl. Duchet.

- **Școala de la Montpellier**, în frunte cu Ed. Cros, privilegiază studiul lingvistic al textului literar: sociocritica este văzută ca o teorie a textului și a subiectului.

- **Școala de la Montréal**, în centru cu M. Angenot, preocupați de condiția discursului social, considerațiile și tipologia subiectului. Dezbaterile lor au loc în cadrul CIADEST și CRIST.

Sociocritica numără și cercetători individuali: Pierre V. Zima (preocupat de sociologia textului) și H. Mitterand (având ca domeniu de interes genetica și analiza pretextuală).

Interpretările diverse ale acestora au prezentat sociocritica ca pe o abordare multiaspectuală, cuprinzând teoria discursului social, analiza discursului, genetica textuală, sociologia textului sau teoria textului. Completându-se reciproc, ele au fundamentat sociocritica ca disciplină științifică și au alcătuit instrumentarul metodologic necesar unei interpretări a structurilor sociale de adâncime a textului.

În subcapitolul **2.2.1. Școala de la Vincennes. Lectura socio-istorică a textului literar** sunt prezentate primele definiții și concepte operaționale ale sociocriticii. Acest termen este strâns legat de numele lui **Claude Duchet** și de studiul său *Pour une socio-critique ou variations sur un incipit*, publicat în *Littérature*, nr. 1, din 1971. El face și primele delimitări terminologice.

Metodele sociocriticii au fost practicate și anterior însă investigațiile inițiale au urmărit mai mult critica socialității, în timp ce studiile ulterioare au demonstrat că, de fapt, „prefixul «socio» a eclipsat dimensiunea «critică», sinonimă a judecății și evaluării exclusiv critice” [tr.n.] [13].

Exponenții Școlii de la Vincennes, cu mentorul lor Cl. Duchet, concep sociocritica ca pe o „sociologie a literarității” [tr.n.] [7, p.183], care cercetează relația esteticului cu socialitatea. Duchet optează pentru o lectură *intrinsecă* a textului, din motiv că discursurile sociale pot fi surprinse doar în interiorul textului. El este de părerea că textul nu mai poate fi văzut ca un produs strict individual, ci doar în strânsă corelație cu mediul social. Demersul sociocritic al lui Duchet insistă pe considerarea textului în globalitatea sa.

Teoreticianul propune și primele elemente conceptuale. *Valoarea textuală*, *co-textul*, *sociograma* sunt repere care vin să explice dimensiunea istorică a scriiturii literare. El percepe textul ca *practică socială*. Sociocritica vizează textul și socialitatea lui, interesându-se de

modalitățile de trecere a problemelor sociale și a intereselor grupului în plan semantic, sintactic și narativ.

Alți reprezentanți ai Școlii de la Vincennes se axează pe aspecte specifice: **Roseline Tremblay** (se axează pe ideea romancierului fictiv, propune considerarea scriitorului ca personaj fictiv, ca tip literar, de unde și specificul studiilor sale; propune o *sociogramă a scriitorului*); **Laurence Rosier** (preocupată mai mult de relația dintre sociocritică și analiza discursului); **Xavier Bourdenet** (reflectă modul în care funcționează sociocritica în analiza romanului stendhalian); **In-Kyoung Kim** (demonstrează aplicabilitatea teoriei sociocritice pe opera balzaciană); **Benjamin Mathieu** (urmărește afirmarea scriitorului-romancier în Quebec); **Isabelle Tournier** (analizează noțiunile abstracte și istoria socială a ideilor), iar **Patrick Maurus** – interacțiunea dintre spațiile culturale. În viziunea lui St. Vauchon și I. Tournier, a relaționa termenii de *literatură* și *societate* «înseamnă a te situa în câmpul conceptual al sociocriticii» [tr.n.] [13]. Sociocritica cuprinde un spectru larg de viziuni, și încearcă să explice o multitudine de aspecte problematice, acoperind mai multe genuri literare.

În subcapitolul **2.2.2. Școala de la Montpellier. Edmond Cros: Sociocritica – știință multidisciplinară** au fost expuse postulatele pragmatice ale lui **Ed. Cros**, unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai Școlii de la Montpellier. Acesta se distinge prin o abordare multidisciplinară, sociocritica devenind, la el, o disciplină atotcuprinzătoare, având certe tangențe cu semiologia, structuralismul, istoria, lingvistica, psihanaliza etc. Sociologia, în varianta lui E. Cros, privilegiază vădit studiul lingvistic al textelor.

Teoreticianul dezvoltă teoria sociocriticii în baza ideii de *subiect*. El percepe subiectul într-o ipostază dublă: ca *eu conștient* de propriile acțiuni și ca un *eu care suferă acțiunea*. Totodată acesta se referă la funcționarea subiectului cultural, a raporturilor dintre subiect, subiectul transindividual, subiect ideologic. Totodată, Ed. Cros consideră că orice dovadă a existenței găsește reflectare și materializare în semne, acestea devenind marcă a expresivității. Subiectul permite funcționarea fenomenelor socio-ideologice doar prin intermediul semnelor.

Metodologia sa constituie o cale de studiere a textului și a relației acestuia cu societatea în care apare. Ea urmărește să depisteze structurile de bază, să înțeleagă ideologia infiltrată în text pentru a releva conexiunile acestuia cu diverse practici sociale și discursive, în scopul de a provoca o lectură impusă forțat din afară.

Subcapitolul **2.2.3. Școala de la Montréal: primatul discursului și al teoriei bahtiniene** ne prezintă dezideratele sociocriticii expuse la Montréal. Această școală a avut ca sursă de inspirație tezele bahtiniene și a acordat prioritate discursului, având deja la îndemână contribuțiile în domeniu ale lui E. Cros și Cl. Duchet, dar și ale celor care au anticipat disciplina.

Cercetătorii de la Montréal au preluat de la M. Bahtin o serie de elemente fundamentale precum: dialogism, carnavalesc, cronotop, polifonie, plurilingvism, polisemie, intertext, interdiscurs.

În cadrul acestei școli se evidențiază: Marc Angenot (în fruntea școlii), Gilles Marcotte, Régine Robin și André Belleau. Deși fiecare își conturează propriul demers, tangența majoră dintre ele constă în studierea operei lui Bahtin.

- **Marc Angenot** exersează o interpretare mai puțin socială. În viziunea sa, discursul social exprimă „tot ce se spune și se scrie într-o societate; tot ce se imprimă, tot ce se vorbește public sau se prezintă în *media* electronică; tot ce se narează și argumentează, dacă considerăm *a nara* și *a argumenta* două mari modalități discursive” [tr.n.] [2]. El este de părerea că atât literatura, cât și alte tipuri de discursuri, de natură politică, științifică, medicală etc., fac parte din această totalitate atotcuprinzătoare – *discursul social*. Principiul organizator care determină discursul social se numește *doxa* sau *discursul hegemonic*.

- **Régine Robin** este de părerea că sociocritica, care inițial avea influențe formaliste, a evoluat ulterior înspre genetica textuală. În viziunea sa, miza sociocriticii este „statutul social în text și nu statutul social al textului; statutul istoricității în text, și nu statutul istoric al textului.” [tr.n.] [11, p.124] Ca și colegii săi, ea manifestă un interes sporit pentru opera lui Bahtin.

- **Gilles Marcotte** își expune principalele idei în lucrarea *Romanul la imperfect*. Teoreticianul afirmă că atunci când citim un text, „trebuie să știm a-l citi” [tr.n.] [10, p.18], adică să transformăm lectura într-o întrebare asupra societății.

- **André Belleau** este preocupat de definiția sociocriticii. Cercetătorul pune la îndoială în a numi sociocritica o metodă, el fiind de părere că ea cuprinde un domeniu mai vast de cercetări. Cu toate acestea, potrivit lui, însuși obiectul sociocriticii marchează un paradox: „sociocritica se reclamă, în același timp, ca teorie a textului și ca teorie socială; este mai mult în căutarea unei teorii a textului decât a unei teorii sociale.” [tr.n.] [4, p.301]

Meritele Școlii de la Montréal sunt importante, însă unele deziderate ale acestora oferă o viziune atât de extinsă, încât se despart de discursul specific al disciplinei și de cel al studiului literaturii ca atare.

În subcapitolul **2.2.4. Pierre Zima. Sociologia textului literar** au fost analizate contribuțiile cercetătorului P. V. Zima. Acesta își elaborează propriul construct teoretic orientat spre un segment specific al sociocriticii – *sociologia textului*, care are ca sarcină examinarea unor probleme sociale la nivel lingvistic. Potrivit lui, opera se află la intersecția literaturii cu limbajele sociale. Sociologia textului, deci, trebuie să dezvăluie interesele colective, luptele sociale, economice și politice, pornind de la studiul câmpului lexical, semantic, sintactic, de la lectura intertextuală a operei, de la descifrarea sociolectelor și a discursurilor etc., depășind domeniul literaturii. Privit ca formă a limbajului social, textul posedă trăsături semantice,

sintactice, narrative. În *Manual de sociocritică*, Zima ne prezintă două niveluri ale textului, înțeles ca structură atât lingvistică, cât și socială: nivelul *semantic* și nivelul *sintactic*.

În perspectiva sociocritică a lui Zima, analiza textuală trebuie să abordeze textul literar într-un context dialogic. Acesta este conceput ca un ansamblu de limbaje sociale, de discursuri orale și scrise, de texte ficționale și științifice etc., care determină o situație sociolingvistică. Zima argumentează că pentru a înțelege geneza unei opere și structura sa estetică, nu este suficient să ne referim doar la text, trebuie să luăm în considerație și faptele care au cauzat apariția sa. Aceste fapte trebuie căutate în afara lumii artistice, ele aparțin domeniului social. Structura unei opere reflectă, într-o anumită măsură, societatea și epoca creării sale.

În subcapitolul **2.2.5. Henri Mitterand între critica genetică și analiza pre-textuală** se prezintă o altă direcție distinctă în sociocritică, propusă de H. Mitterand. În linii generale, aportul acestuia se rezumă la analiza elementelor pre-textuale ale actului de producere a operei (notațiile, experiențele, observațiile de până la actul final al scrierii, prefetele). Principalul neajuns al sociocriticii, în viziunea sa, rezidă în incapacitatea corelaționării dintre social și lingvistic. Mitterand propune o lectură sociocritică care ar dezvălui dubla funcție a scriiturii românești: consumatoare și producătoare de ideologie. Potrivit lui, romanul este singurul tip de discurs în care mai multe voci antitetice, discordante se pot face auzite și unde mai multe mesaje, uneori opuse, sunt posibile.

Subcapitolul **2.2.6. Filiații barthesiene în teoria sociocritică** conturează influențele ideilor lui Roland Barthes asupra teoriei sociocritice. Sociocritica vine în continuarea ideii barthesiene de scriitură. Pornind de la ideea că „orice text este un intertext” [3], prin analogie – realitatea este văzută ca o interconexiune între operă și realitate, ca un dialog între ele. În pofida acestui fapt, scriitorul nu scrie doar pentru societate. În momentul elaborării textului, el nu se gândește la consumul literaturii, ci la confruntarea dintre scriitor și societate, la instrumentele sale. Textul permite încorporarea diferitelor coduri, formule, limbaje sociale, etc., care prin efortul scriiturii sunt modificate și supuse transformării, atribuindu-i-le noi semnificații. În acest sens, concepția sociocritică a scriiturii este într-o imediată apropiere de cea inițiată de R. Barthes. Potrivit lui, scriitura probează raportul dintre creație și societate.

Ulterior, conceptul de scriitură al lui Barthes este văzut de Cl. Duchet ca un sinonim al literarității. Originile structuraliste au asigurat sociocriticii coeziunea istoricității cu socialitatea. Noțiunea de *intertextualitate* este explorată și în sociocritică, aplicată îndeosebi de P. V. Zima și E. Cros. Sociocritica împrumută, deci, instrumentarul necesar pentru a accede la un îndelung act de decodificare și transformare a textului.

Subcapitolul **2.3. Concepte operaționale și instrumente de analiză ale sociocriticii franceze** are drept scop clarificarea unor noțiuni terminologice. Sociocritica este o perspectivă

de cercetare multidisciplinară, având tangențe cu domenii ca semiotica, lingvistica, antropologia, istoria culturii, filozofia etc. Caracterul sincretic al acesteia a condiționat și preluarea de la domeniile sus-menționate a instrumentarului de lucru necesar în analiza textului literar. De multe ori, acest fapt a generat confuzii la nivel conceptual. Pentru evitarea impreciziilor la nivelul accepțiilor și al folosirii neadecvate, s-a considerat necesar efectuarea unor delimitări între *sociologia literaturii* și *sociocritică* în funcție de domeniile de cercetare, precum și între noțiunile de *text* și *discurs* ca obiecte fundamentale de cercetare ale sociocriticii. A fost precizat rolul *ideologiei* în sociocritică și descrise raporturile între *istoria literară* și *sociocritică*.

Subcapitolul **2.3.1. Diferențele esențiale între sociologia literaturii și sociocritică** insistă pe delimitarea acestor două discipline, adesea confundate. Sociologia și sociocritica nu se suprapun, deși par a avea același obiect de studiu. Distincția dintre sociologie și sociocritică rezidă în însuși obiectul lor de cercetare, în problematica abordată. Dacă sociocritica se axează pe structurile textuale și pe relația acestora cu societatea, sociologia are ca preocupare un domeniu mai larg, extinzându-se asupra condițiilor de producere, de distribuire și de receptare a operelor. Sociologia literaturii nu exclude însă diversele coduri, limbaje, teme, subiecte, tradiții, diferite situații legate de context, valori, dar concepute doar ca parte integrantă a socialului.

Sociocritica apare din necesitatea reluării ideii de interdependență dintre literatură și societate. De aici și confuziile. Cl. Duchet sublinia faptul că „sociocritica nu este o sociologie a literaturii și nu are doar literatura ca obiect de cercetare, ci toate ansamblurile socio-semiotice.[...] Obiectivul sociocriticii este studiul socio-istoric al reprezentărilor.” [tr.n.] [9]. Demersul nostru urmărește să demonstreze însă că sociocritica propune o viziune integratoare asupra textului îmbinând atât abordarea extrinsecă, cât și pe cea intrinsecă a textului literar. Prin analizele pe care le propune, la nivelurile semantic, sintactic și narativ, sociocritica este o tentativă, la un nivel superior, de revenire la literaritate.

În subcapitolul **2.3.2. Sociocritica între noțiunile de text și discurs** s-a urmărit efectuarea anumitor delimitări terminologice în determinarea obiectului de studiu al sociocriticii. În linii generale, opțiunile pentru noțiunile sus menționate depind de apartenența opinenților la una din cele două școli: cea din Franța pledează pentru *text*, iar cea din Montréal – pentru *discurs*.

În accepția inițială, sociocritica reprezenta o perspectivă de cercetare a textului. Cl. Duchet pledează în favoarea textului: „în sens restrâns [...], sociocritica vizează întâi de toate textul. Ea este lectură imanentă, reluând în acest sens abordările textului elaborate de critica formalistă. Dar finalitatea ei este diferită, deoarece intenția și strategia sociocriticii este de a restitui textului formalistilor aspectul său social. [...]. Scopul ei este de a demonstra că orice creație artistică este și practică socială.” [tr.n.] [12, p.30] Manifestul elaborat de CRIST subliniază: „sociocritica este o practică de lectură activă a textelor” [tr.n.] [5] Prin intermediul textului, sociocritica permite

articularea raporturilor dintre autor, text și societate. El constituie condiția care asigură existența sociocriticii. Sociocritica are sarcina de a explica textul, elucidând factorii care au contribuit la realizarea lui și relevând elementele sociale care îi stau la origine. Această perspectivă dezvăluie amprenta socialului infiltrat în text și modalitatea prin care societatea se înscrie în text.

Argumentul lui Cl. Duchet în favoarea textului se află la polul opus considerațiilor CIADEST-ului (Centrul Interuniversitar de Analiză a Discursului și Sociocritică a Textelor), CRELIQ-ului (Centrul de Cercetări în Literatură Québécoise a Universității din Laval) sau ale Școlii de la Montréal, care văd „literatura ca un discurs printre altele. Această poziție, radicalizată mai ales de către M. Angenot, se opune celor pentru care literaritatea și textul scris fac corp comun și care se revoltă împotriva oricărei reducții sociologice [...] [tr.n.] [1, p.29] Discursul, în sensul în care a fost preluat de sociocritică, este mai aproape de accepția lui M. Foucault, adică o accepție mai apropiată de aspectul socio-istoric decât lingvistic.

Părerile asupra sociocriticii ca studiu asupra textului sau a discursului sunt împărțite, dar întrucât în viziunea cercetărilor de la Montréal, discursul social devine o noțiune globală, care depășește pe cea de text, și care, prin extensie, deviază de la ceea ce înseamnă de fapt literaritate, noi vom pleda pentru instrumentarul sociocriticii franceze.

În subcapitolul **2.3.3. Socialitatea ca discurs** a fost proiectată sociocritica ca exploratoare a dimensiunii sociale a textului. *Socialitatea* reprezintă o calitate a textului care presupune integrarea în structura sa a problemelor sociale și a cadrului spațio-temporal al societății. Din punct de vedere al sociocriticii, lectura este actul care certifică gradul de integrare a socialității în text. Ea nu prevede doar depistarea socialității în text, ci participă și la înțelegerea societății prin filiera textului.

Există patru elemente care explică și probează socialitatea textului. Este vorba de *sociogramă*, *discurs social*, *cadru temporal* și *cadru spațial*. În pofida indicilor sociali însă, socialitatea tinde să fie confundată cu ideologia. Ea se va referi și la o serie de probleme infiltrate în text ce vizează „istoria, subiectul, referința și autorul” [tr.n.] [8], subiecte ce traversează subtil spațiul ideologiei. Pe de altă parte, suntem atenționați că „«socialitatea textului» nu este reductibilă la singura accepție a termenului în sens sociologic, nici la tangențele socialității cu ideologia sau imaginarul social.” [tr.n.] [8] Pentru sociocritică, socialitatea va însemna ființa socială a textului. Este vorba mai puțin de un împrumut, cât despre un transfer, de o re-creare, de o încărcătură semantică. Ea se va preocupa nu doar de planul teoretic, dar și de cel metodologic. Sociocritica are un caracter inovator grație modului prin care „socialul parvine în text.” [tr.n.] [8]

În subcapitolul **2.3.4. Raportul dintre istoria literară și sociocritică** este vizată istoria ca atribut încorporat în structura textuală. Încă de la fondatorului ei, Cl. Duchet, socialul va fi văzut în strânsă corelație cu istoricitatea. Sociocritica propune, în fond, o lectură socio-istorică a

textului, întrucât scriitorul nu se poate sustrage cadrului social și celui istoric din care face parte. Respectiv, ea își va propune să analizeze structura operei literare în funcție de contextul istoric și social în care aceasta a fost creată.

Conceptul de istorie literară devine esențial în procesul comprehensivității textului literar. În absența unei culturi istorice, este imposibil să extragem fondul de idei și să obținem o interpretare valorică pertinentă. Istoria literară plasează opera într-un context bine determinat și descrie, totodată, aventura scriiturii literare. Tangența pe care o întreține cu sociocritica nu se rezumă doar la geneza operei sau la biografia scriitorului, ci se referă și la modalitățile de articulare a anumitor judecăți în evoluția realității literare.

Istoricii literari pornesc de la convingerea că nu pot acorda o autonomie totală textului, acesta neputând să se detașeze complet de condițiile biografice, sociale sau istorice. Autorul face parte dintr-o societate și este influențat de mediul în care viețuiește. Elementele biografice sau de conjunctură socio-istorică sunt fixate de el conștient sau inconștient în text. Cu toate acestea, biografia scriitorului nu explică geneza sau statutul, opera rămâne un produs al ficțiunii și nu poate fi privită în exclusivitate prin prisma contextului istorico-social sau biografic. Bineînțeles, opera literară nu are statut de document și nu este o copie fidelă a societății.

Subcapitolul **2.3.5. Conceptul de *ideologie* în sociocritică** se referă la ideea că literatura reflectă realitatea socială, respectiv ea poate fi studiată atât ca practică socială, cât și ca producție ideologică. Ideologia abundă în discursuri sociale și ocupă un loc deosebit în analiza sociocritică.

În viziunea lui Cl. Duchet, „opera literară vehiculează obligatoriu o încărcătură ideologică.” [tr.n.] [12, p.31] Potrivit lui, ideologia este în strânsă legătură cu spiritul epocii. Întrucât textul relevă socialul, el devine susceptibil în concretizarea unei ideologii.

Problema pe care și-o pune ulterior Angenot este de a cunoaște dacă ideologia este reductibilă la discursul social sau dacă este un alt nume al discursului social. În orice caz, acesta nu vede o distincție clară între cele două, pentru că specificul ideologiei pare a fi actualizarea sau concretizarea în discurs social. Ceea ce aduce în prim-plan teoria discursului social este originea multiplă a ideologiei. Spre deosebire de definiția clasică a ideologiei, cea nouă, asociată discursului social, nu mai are în vedere ceea ce ar fi specific unei clase.

Sociocritica are nevoie de ideologie pentru a analiza socialitatea textului literar. Problema care se pune în cazul ideologiei este de a vedea cum funcționează ea și ce urme lasă în textul literar. De aici încolo, dificultatea reală pe care o pune ideologia sociocriticii este natura discursului, analiza lui funcțională. Ca toate practicile umane, literarul este saturat de ideologie și este producător de alte noi ideologii.

În capitolul III **Discursul socialității în romanul *Călătorie la capătul nopții* de Louis-Ferdinand Céline** a fost aplicată, în mod practic, sociocritica în analiza textului literar.

Subcapitolul **3.1. Socialitatea ca mod de organizare a operei literare. Câmpurile sociale ale romanului** ne prezintă romanul *Călătorie la capătul nopții* ca mărturie a epocii cu toată mulțimea ei de evenimente: războiul, exploatarea colonială, contradicțiile capitalismului etc. Naratorul ne poartă prin mai multe țări și pe câteva continente, astfel încât oferă o imagine extinsă a societății de atunci: o Europă oripilată de război, o Africă în mizerie, datorată în mare parte jafurilor europenilor și o Americă prosperă în baza oamenilor simpli. Societatea reflectată de narator este cea a omului simplu, împotriva căruia se ridică toate răutățile lumii.

Peregrinarea intenționată prin diferite medii sociale îi dă posibilitate autorului să ridice o multitudine de probleme sociale. În text, acestea se intercalează sub forma unor mărci discursive. Sociocritica este preocupată anume de aceste mărci și oferă instrumente de analiză atât a unor configurații expresive: lexicale, oralitate, sociolecte, imagini artistice, sintaxă, cât și a planului ideatic: teme antitetice, presupuziții, stereotipuri etc. Cumulând diverse discursuri sociale, romanul devine un spațiu de tensiune a ideologiilor, viziunilor asupra lumii, atitudinilor etice etc.

Diversitatea mediilor – toate purtătoare de valori antiumane, pe care le traversează personajul condiționează variația discursurilor sociale. Fiecare mediu își are propriul discurs. Războiul vehiculează oroare și distrugere în masă, colonialismul – exploatarea aborigenilor, capitalismul – dezumanizarea societății. Bardamu interacționează cu persoane care fac parte din mai multe câmpuri sociale și le analizează discursurile.

Prin subcapitolul **3.2 Funcțiile sociale ale semanticii (stratul morfologic, lexical și sintactic). Sociolectele** s-a argumentat în mod practic că sociocritica propune o analiză complexă a textului, la toate nivelurile lui, sub aspectul socialității. Avem un roman ce expune într-un mod inedit o serie de probleme sociale ale începutului de secol XX.

Relevanța stratului fonetic în investigarea romanului este redusă însă, prezintă interes cel semantic, al lumii reprezentate și al dezbaterilor metafizice. Analiza aspectului semantic este o etapă importantă în interpretarea textului literar, fiind considerat un nivel „fundamental, deoarece la acest nivel interesele colective pătrund în limbă...” [tr.n.] [15, p.65]

O primă fază în elaborarea semantică a textului o constituie analiza *sociolectelor*. Acestea sunt instrumentele pe care le oferă sociocritica pentru analiza discursurilor politico-sociale din roman, desemnând stadiul cel mai profund al sensului. Acest ansamblu de expresii proprii unui anumit grup social sunt organizate în *câmpuri lexicale*, adică pot grupa un ansamblu de cuvinte ce se referă la aceeași noțiune (izotopie). Romanul lui Céline va include câteva câmpuri semantice ce descriu forțe sociale aflate în conflict și care, în mare parte se vor referi la: război, colonii, America, Europa, etc. Aceste câmpuri pun în raport de opoziție bunăstarea și mizeria, pacea și războiul, exploatarea și exploatarea etc. Ele își asumă rolul de a reflecta diverse fațete ale vieții sociale.

Ca marcă a sociolectului în roman putem invoca *oralitatea*. Autorul utilizează preponderent limbajul „oral” și argotic. Argourile sunt însă comprehensibile tuturor, intenția naratorului fiind ca mesajul pe care îl degajă opera să fie traductibil oricui – pe de o parte, iar pe de altă parte, să demonstreze că „substanța” romanului este preluată din rândul oamenilor simpli. Limbajul familiar din roman alternează în mod cu totul inedit cu cel livresc și medical, având un efect estetic straniu, bulversant. Registrul popular, notele ironice, situațiile comice ameliorează gravitatea problemelor. Carnavalizarea limbii este foarte apropiată de stilul rabelaisian.

Bogăția materialului lingvistic se reflectă în diverse *imagini artistice*, creând corelații relevante estetic. Pe lângă diversele registre ale limbajului și forme ale oralității, romanul conține o sumă de imagini cu sens social: *fuga* permanentă (devenită un leitmotiv – personajul peregrinează în speranța de a găsi societatea perfectă); *frica* (personajele trăiesc în disconfort sufletesc și neliniște, fiind tulburate și timorate); *noaptea* (simbol al morții, al incertitudinii, al lipsei de soluții și neîncrederii în viitor, generator de frică), *moarte* (ca modalitate de evadare din această lume), *descompunere* (oamenii sunt sortiți pieirii și dezintegrării), *focul* (cu efect anesteziant, menit să diminueze frica și să reducă incertitudinea) sau a *orașului* (orașele: Paris, New York, Détroit, Rancy sau Toulouse, sunt descrise cu entuziasm, venerație sau dezgust). Deopotrivă, romanul proiectează o serie de comparații, metafore, personificări, hiperbole, epitete, oximoroane, sentințe, întrebări retorice, puncte de suspensie, enumerații.

În planul *sintactic*, limbajul familiar al lui Céline este marcat de distorsiuni sintactice și de turnuri tipice oralității. Frazele lungi din roman alternează adesea cu cele eliptice, nominale, lăsând la discreția cititorului să deducă mesajul. Se experimentează cu timpurile verbale, mizându-se dinamizarea acțiunii romanului.

În subcapitolul **3.3 Sociatria personajelor. Bardamu – un picaro al timpurilor moderne** este analizată tipologia personajelor din roman. Personajul principal al romanului este Ferdinand Bardamu, care este și narator. Acesta ne prezintă condiția unui inadaptat, a unui individ plin de frustrări, plictisit și dezgustat de societatea în care trăiește. Călătoria pe care el o inițiază în căutarea societății perfecte se încheie prin insatisfacție și resemnare.

Bardamu este, pe de o parte, *un picaro al timpurilor moderne*, un antierou care, în dorința de a supraviețui în spațiile geografice pe care le parcurge, nu are adesea rețineri de comportament și scrupule, iar, pe de altă parte, el este un inocent, un inadaptat irecuperabil.

Ferdinand este prezentat cititorului în diverse ipostaze: de student, soldat, iubit, călător, medic, prieten. În orice ipostază însă acesta nu excelează. Ca student nu este foarte sânguincios, finalizând facultatea cu eforturi mari, ca soldat – nu se integrează și nu vede rostul războiului, ca iubit – este instabil și neserios, în experiența lui de călător – nu descoperă acel tărâm al făgăduinței spre care aspiră (deși acesta nici nu există), ca medic – nu este printre cei mai buni,

dar nici nu dobândește autoritate în fața pacienților săi deși profesează aproape gratuit, iar ca prieten – nu este solidar cu aceștia, uneori îi repugnă relațiile de amicitie, fiind pe cont propriu.

Personajul este un element al reprezentării fictive ce transmite informație despre societate. Implicarea lui în diverse acțiuni antrenează un șir de probleme și aspecte sociale. Trecând prin toate intemperiiile vieții, ciocnindu-se peste tot cu mizeria societății, Bardamu conchide, în final, că viața este absurdă în orice societate, că nimic nu se schimbă și toate încercările sale nu sunt decât niște tentative nereușite de a-și depăși condiția. Fiind un inadaptat, el nu vede soluții salvatoare pentru omenire, având ferma convingere că ea este în continuă descompunere. De aceea, el tinde spre un total dezinteres față de societate, nu idealizează și devine captiv al propriilor dorințe și porniri. Deși nefericit, el se complăce în situația sa, devenind o victimă a propriilor sale prejudecăți. Bardamu este un personaj contradictoriu: pe de o parte, e laș, pesimist, frivol și inconstant, pe de altă parte, e uman și franc. Personajul este unul complex, în conformitate cu gravitatea problemelor sociale abordate în roman.

Romanul proiectează existența mai multor personaje ce contribuie la reflectarea realităților sociale. Unul dintre personajele principale, al cărui destin se împletește cu cel al eroului principal este Léon Robinson. Un rătăcit în viață și în lume ca și Bardamu, Robinson este un fel de suflet-pereche al lui. Autorul îi situează față în față pentru a le pune în evidență diferențele de viziune asupra vieții și a societății: Bardamu – adeptul efemerului, Robinson – al stabilității. Lui Robinson, la fel, războiul i se înfățișează în toată grozăvia, motiv pentru care nu și-a ascuns gândurile de evadare. Pe de o parte, materialist și fără scrupule, pe de altă parte, frustrat și pesimist, Léon este la fel un personaj complex, un individ viciat de problemele sociale prin care a trecut și care l-au abrutizat și l-au ticăloșit. Alte personaje antrenate în roman servesc la înfățișarea diverselor fațete ale societății: Lola (înfirmeră americană, tandră, umană, care împărtășește ca valoare supremă patriotismul), Molly (tânăra prostituată, afectuoasă, umană, empatică, altruistă care a ținut cont de sentimentele lui Bardamu și s-a străduit să-l îndepărteze de uzinele Ford și, mai ales, să îl schimbe), bătrâna Henrouille (bătrână fermă, cu voință și temperament puternic), mama lui Bardamu (cu preocupări mărunte; grijă maternă exagerată), Baryton (proprietar al azilului de psihiatrie, cu tendințe spre discriminare rasială și fiziologică; trece printr-o criză a identității și pleacă pentru a-și descoperi adevărata ființă și a se regăsi).

Romanul profilează deci o serie de personaje din variate medii sociale, diverse categorii, explorând complexitatea societății și a discursurilor ei. Profilurile acestora nu sunt întâmplătoare, ele fiind plăsmuite cu scopul de a popula și a caracteriza diverse câmpuri sociale. Curajoși, lași, materialști, zgârciți, taciturni, posesivi etc., aceștia sunt purtători ai unor limbaje, viziuni asupra vieții și a ideologiilor specifice societății din care fac parte.

În subcapitolul **3.4 Ideologia operei. Dialectica discursurilor sociale negative și pozitive** este vizată corelația dintre discurs și ideologie, dar și tipologia discursurilor prezente în roman. Ferdinand Bardamu devine un mediator al ideologiei auctoriale despre absurditatea lumii. Ideologia pe care o propagă personajul lui Céline, sistemul de idei și reprezentări reflectă probleme sociale importante: războiul, exploatarea, colonizarea etc. Acest roman reflectă deziluzia și dezgustul față de felul în care se construiesc societățile în modernitate. De cele mai multe ori, viziunea lui Bardamu asupra unor lucruri este total diferită de cea a societății. Astfel că ideologia romanului, cu discursurile ei negative și pozitive, se construiește într-o dialectică dintre individ și societate.

Romanul aduce în discuție diverse teme purtătoare de ideologii. Acestea sunt:

– *Patriotismul și eroismul inutil*. Războiul duce la degradarea societății și relevă nebunia umană. Cu toate acestea, romanul exprimă mai mult decât o simplă respingere a războiului, el vizează societatea și umanitatea în general, față de care autorul adoptă o poziție critică virulentă. Văzând ororile războiului, personajul își pierde iluziile, inocența și deci eroismul. Eroismul este inutil, în măsura în care oamenii simpli luptă pentru o cauză care nu le aparține. Războiul este apocaliptic și orb. Nimerind în acest cadru incompatibil cu firea lui inocentă, Bardamu rămâne, în progresie, surprins, speriat, oripilat. Niciun moment din roman nu vine să demonstreze că războiul ar fi o modalitate de apărarea a vreunor valori.

Frica față de război îl înfățișează pe Ferdinand complet diferit față de valorile promovate în societate. Treptat, conștientizează că singura ființă care trebuie să inspire teamă și pericol este omul, responsabil de cele mai grave măceluri din istoria omenirii.

Lașitate. Prin însăși esența sa, omul este o ființă lașă. El nu poate înfrunta tot ceea ce se întâmplă cu el. Bardamu dă dovadă de lașitate în toate situațiile care îl pun în dificultate. Lașitatea sa este generată de faptul că naratorul privește lucrurile dintr-o altă optică în raport cu ceilalți oameni. Lașitatea de care dă dovadă eroul nu este decât o expresie a incompatibilității sale cu ideologia comună întregii societăți.

Rătăcire. Bardamu este un fiu rătăcitor și în sens fizic și psihic. Acesta este într-o permanentă căutare de refugiu din lumea infectă, Însă oriunde se deplasează, nu găsește acea liniște interioară la care aspiră.

Anticolonialismul. În opinia naratorului, colonialismul este un rău, un dezastru echivalent cu războiul, un alt fel de atrocitate. El condamnă exploatarea coloniilor și creează un tablou caricatural al occidentalilor de acolo. Faptul că Occidentul contribuie la dezvoltarea coloniilor, la civilizarea lor nu este decât o minciună.

Anticapitalismul. Naratorul condamnă sistemul instituit în S.U.A., deoarece crede că acesta duce oamenii la mizerie, viciază oamenii, le neagă umanitatea. Dezvoltarea capitalismului se

construiește pe contul sărăciei muncitorilor, care se dezumanizează. În aceste condiții, omul devine un animal fără valori și calitate.

Anarhismul. Personajul lui Céline funcționează ca o formă de reprezentare a absurdității vieții în general. Protestul lui Bardamu se întrevide în refuzul lui de a-și asuma un risc, în dorința de a dezerta, de a se sustrage acestei lumi, de a avea deciziile sale, de a fi un nihilist. Nihilismul lui Bardamu întâmpină rezistența tuturor personajelor din roman, el fiind convins că în viață lucrurile nu evoluează, că istoria e o mișcare în cerc. În viziunea sa, acești optimiști dogmatici sunt niște neghiobi. În pofida părerilor generale, Bardamu crede că fericirea și-o poate găsi doar alături de o prostituată, singura care nu și-a încărcat capul cu iluzii deșarte.

Descompunerea omului. Un alt aspect negativ dezvăluit în roman este descompunerea omului și a ființei. Oamenii pe care îi evocă Bardamu reprezintă o stare de degenerare, de putrefacție. De frica descompunerii, Bardamu rătăcește în continuu. Odată cu omul, se descompune viața, întreaga existență. Vinovat de această moarte lentă se face sistemul social.

Areliogiozitatea. Viziunea asupra religiei a lui Bardamu contravine moralei creștine, pe care o persiflează. Viziunea alterată asupra religiei constituie un argument al ideii că în societate primează banii, iar în acest context oamenii au uitat de credință, de normele creștine și de Dumnezeu. Acești oameni devin nefericiți, victime ale propriilor orgolii.

Luând forma unui discurs negativist și pesimist, romanul oferă și discursuri pozitive. Dar în acest scop, autorul nu simte nevoia de a plăsmui personaje perfecte. Personajele lui Céline sunt complexe, cuprinzând în ființa lor atât calitate, cât și defecte. De aceea, ele vor fi, alternativ sau sincron, bune și rele, egoiste și altruiste, abrutizate și umane, formând un contrast bizar în spațiul societății pe care o reprezintă. O lecție de *umanism* este oferită de către Alcide (care își sacrifică propriul confort pentru a avea grijă de o nepoată), Lola (care îngrijește de un băiețel absolut străin) și chiar Bardamu (care profesează medicina aproape gratuit).

O altă probă a discursului pozitiv este cea care abordează tema *iubirii necondiționate*. „Buna Molly”, după cum o numea Ferdinand, este „eroina” acestui sentiment dezinteresat. Răbdarea de care a dat dovadă față de firea nestatornică a lui Bardamu este impresionantă.

Adevărul asupra societății expus de Céline este unul dur, exprimat fie într-un mod delicat, fie dezgustător. Există însă și notele mai calde, mai pozitive în discursul lui. Împreună, discursurile sociale pozitive și negative alcătuiesc, într-o relație dialectică, ideologia romanului. *Călătorie la capătul nopții* este un roman unic nu doar datorită calității artistice a discursului, ci și convingerilor ideologice. Tematica complexă și tulburătoare îi asigură originalitatea. E un roman care dă (foarte!) mult de gândit.

Subcapitolul **3.5 Doxa și sociograma** reflectă *doxa* (sau discursul social), materializată în discursurile personajelor și în ideologiile reflectate în text. Pregnanța doxei o vedem în

câmpurile sociogramatice. Romanul *Călătorie la capătul nopții* înfățișează mai multe viziuni și reflecții contradictorii care evidențiază aspectele duale, radical opuse, ale unor realități sociale. Céline reflectă cu multă expresivitate disonanța dintre percepția unor realități ca: eroism-lașitate, progres și mizerie, albi și negri, americani și europeni, bogați și săraci. Astfel distingem următoarele cupluri antagoniste:

- Percepția diferită a noțiunilor de **eroism și lașitate**. Se instalează o mare diferență între felul în care naratorul și celelalte personaje ale romanului înțeleg eroismul și curajul. Clivajul este evident în chiar debutul romanului. Lașitatea și eroismul sunt conturate în roman prin puncte de vedere diferite. Firea ingenuă și convingerile naratorului sunt într-o permanentă opoziție cu valorile vehiculate de societate în perioada războiului. Dar, această atitudine evazivă este una bine gândită, în raport cu eroismul „tâmpit” promovat de alții.

- Percepția diferită a oamenilor **albi și negri**. Aflați pe teritoriul Africii, europenii erau considerați elită, iar populația autohtonă – instrument de muncă și deservire. Existența negrilor este, în viziunea colonizatorilor, hilară, inadmisibilă și insuportabilă. Negrii trezesc dezgustul albilor și sunt adesea ironizați, deși statutul de sclavi le asigura acestora o sursă rapidă de îmbogățire.

- Relația dintre **colonizatori și colonizați**. Pentru popoarele colonizatoare, Africa este o sursă de exploatare și îmbogățire, iar sclavii sunt mijlocul prin care acced la aceasta. Aborigenii erau exploatați, privați de propriile bogății și umiliți de către europeni. „Invazia” albilor era considerată o modalitate de a-i civiliza pe localnici. Furtul, ca mijloc de îmbogățire era privit ca activitate comercială legală. Până și dezvoltarea economică este pusă pe seama furtului.

- Diferența dintre națiuni: **europenă vs americană**. Rasa europeană se vădește a fi superioară celorlalți. În pofida încrederii mare în prosperitatea Americii, Bardamu nu o idolatrizează, dar, în același timp, nu îi crede superiori nici pe europeni.

- Percepția diferită a **progresului societății și a mizeriei oamenilor**. Deși societatea cunoaște o etapă de evoluție care ar trebui să aducă cu sine prosperitate economică, majoritatea oamenilor sunt secătuiți de sărăcie. În orice colț al lumii, mizeria își face loc sub orice formă, fie că vorbim despre exploatarea colonială, fie de capitalism.

- Percepția **bogaților și a săracilor**. Sărăcia este cea care privează oamenii de visuri și aspirații, care îi lipsește de cele mai mărunte satisfacții. Siguranța zilei de mâine este obținută de oameni cu prețul a zeci de ani de economii draconice, fiind echivalentă cu o viață plină de lipsuri și privațiuni. Mizeria i-a marcat toată viața lui Bardamu, iar sărăcia devine steaua care îi ghidează existența și față de care Ferdinand încercă o adevărată repulsie.

Sociogramele analizate articulează discursurile sociale antagoniste ale romanului lui Céline. Pe de o parte, stau codurile și modelele socioculturale moștenite, pe care le convertește

artistic în text, pe de altă parte, viziunea proprie a naratorului. Disecția dură a unor realități (eroism-lașitate, progres și mizerie, albi și negri, civilizație, primitivism, americani și europeni, bogați și săraci) dominante în societatea de la începutul secolului al XX-lea, dezvăluie un cadru conflictual ce potențează sensurile romanului. Împreună, aceste sociograme susțin viziunea artistică pesimistă a romanului. Realitatea socială este înfățișată în toată trivialitatea și naturalismul ei.

În subcapitolul **3.6. Structura narativă a romanului ca reprezentare estetică-literară a discursului social** a fost analizat aspectul narativității, care este unul esențial în sociocritică. Figurile narrative ale unui text narativ sunt purtătoare de informație socială. În acest sens, a fost analizat raportul dintre baza semantică a textului și dimensiunea lui narativă. Faptul semnifică, la modul concret, că alegerea anumitor opoziții semantice „decide distribuția rolurilor actanțiale ale povestirii”. [tr.n.] [14, p.122]

Actorul romanului, Bardamu se înscrie în clasa actanților de *antierou*. El este, pe de o parte, un picaro care, în dorința de a supraviețui în spațiile geografice pe care le parcurge, nu are rețineri de comportament, este un malițios care critică societatea cu clasele ei sociale. Pe de altă parte, el este antierou prin calitatea lui de inadapdat social. Funcția lui ca actor este să transmită informația legată de aceste societăți într-un discurs cât mai autentic.

Narațiunea lui Bardamu se profilează pe cel puțin două voci: una cu tonalitate ironică și alta conștientizând gravitatea situației discutate. Mulțimea de registre stilistice ale narațiunii creează o polivalență semantică specifică romanului polifonic modern. Romanul polifonic are capacitatea să surprindă caracterul dialogic al adevărului mereu fluctuant între diferite ideologii, adevăr pendulând între cuvântul autorului și naratorii săi. Limbajul acestui tip de roman cuprinde mai multe conștiințe sociolingvistice. Fiecare dintre acestea proiectează anumite puncte de vedere asupra lumii.

Romancier modern, Céline utilizează o paletă întreagă de strategii narrative. În primul rând, narațiunea romanului este la persoana I. Această strategie conferă autenticitate faptelor comunicate. Asigurându-ne că e vorba de o experiență proprie, naratorul devine pentru noi mai credibil. În al doilea rând, romanul are o narațiune *homodiegetică*, naratorul fiind actor, personaj, protagonist, martor al evenimentelor. Viziunea narativă este actorială, faptele fiind prezentate de către un reflector subiectiv, care refuză omnisciența și consemnează doar ceea ce aude și simte personal. E adevărat, perspectiva asupra societății se îngustează, devine subiectivă, exprimă atitudinea unui individ puternic, câștigând însă în autenticitate. Narațiunea are și ceva din *autodiegeză*, Céline fiind participant la Primul Război Mondial și cunoscând faptele pe viu. *Focalizarea internă* a narațiunii îi permite lui Céline să intervină cu părerile proprii, fără a pune

în risc imparțialitatea și obiectivitatea narațiunii. În același timp, autorul înserează în discursul personajului său și vocile celorlalți, care reprezintă faptele sociale.

Bardamu este un produs al societății în care s-a născut și s-a format, discursul lui conține, inevitabil, discursurile societății. Dovadă sunt frământările, nesiguranța, contradicțiile comportamentului și gândirii. Acest neastâmpăr este evident și în discursul narativ, fragmentat de tehnici și figuri narative.

Concluzii generale și recomandări

Cercetarea temei *Textul literar ca discurs al socialității. Sociocritica franceză* a avut ca scop examinarea unei noi și foarte puțin cunoscute în spațiul românesc perspective de cercetare a textului literar, intrată în uz relativ recent. Această nouă orientare a fost prezentată în raport cu cele deja existente în spațiul interpretărilor sociologice asupra literaturii și argumentată partea de noutate pe care o aduce. Aplicarea instrumentelor de analiză ale acesteia la studierea romanului facilitează familiarizarea cercetătorilor cu o modalitate complexă de investigație care prevede depistarea informației de natură socială în formele de expresivitate sau narative. În baza celor enunțate în conținutul tezei, conchidem următoarele:

1. Termenul de *sociocritică*, dar și afirmarea de facto a acesteia se datorează, în primul rând, lui Cl. Duchet și studiului său *Pour une socio-critique ou variations sur un incipit*, publicat în *Littérature*, nr. 1, din 1971. În paralel cu cercetările efectuate de Cl. Duchet la Vincennes, Ed. Cros, își asumă, la Montpellier, același demers, dar sub aspect lingvistic. Tezele ambilor teoreticieni au impus o direcție de cercetare dezvoltată ulterior pe larg în spațiul occidental, dar și peste ocean.

2. Sociocritica reprezintă o perspectivă sincretică de cercetare a textului, o nouă viziune și o nouă practică, o cale de acces la sensurile și semnificațiile textului, o perspectivă care oferă un alt grad de înțelegere a textului literar și un model de lectură, de interpretare și de comprehensiune. Aceasta pledează pentru o revenire la literaritate, neglijată altădată de către sociologi. Ea propune o analiză extrinsecă, dar și intrinsecă, implicând examinarea textului la toate nivelurile sale: semantic, sintactic, narativ și ideologic.

3. Sociocritica este o continuare a sociologiei literaturii, însă nu se identifică cu ea. Diferența esențială dintre ele se rezumă la faptul că sociologia literaturii are ca sarcină examinarea influenței mediului social asupra operei literare, pornind de la condițiile de producere a operei, până la cele de distribuție și receptare, pe când sociocritica își propune să analizeze modul prin care faptele sociale trec în fapte de limbaj. De la sociologia literaturii, sociocritica a preluat ca instrument de lucru conceptul de „viziune asupra lumii”, abordarea structural-funcțională, teoria *câmpurilor sociale* și a *habitus*-ului.

4. Teoria dialogismului își găsește pe deplin reflectare în teoriile sociocritice. P. V. Zima percepe textul ca pe un „proces intertextual”, ca pe un ansamblu lingvistic care absoarbe diverse sociolecte și structuri discursive aflate în dialog. Ed. Cros conchide că orice producție textuală trebuie văzută ca un proces de transformare a materialului limbajului. M. Angenot abordează contextul social așa cum M. Bahtin abordează textul în dialog cu alte texte. Bahtin și Angenot împărtășesc concepția textului ca loc unde se manifestă socialul, unde intră în act dialogul între operă și contextul socio-istoric.

5. *Școala de la Vincennes* optează pentru o lectură socio-istorică intrinsecă a textului, avându-l ca reprezentant de frunte pe Cl. Duchet, în jurul căruia s-au grupat I. Tournier, St. Vauchon, P. Maurus, X. Bourdenet, In-K. Kim, R. Tremblay, P. Barbéris. Ei pun accent pe statutul social al textului, pe istoricitate și ideologie. În viziunea acestei școli, demersul sociocritic constă în considerarea textului în globalitatea sa, pe acele două dimensiuni ale lui care coexistă: *extratextul* (datele de ordin socio-istoric care precedează opera) și *cotextul* (momentele socio-istorice care se nasc odată cu opera). Trei piloni stau la baza comprehensiunii textului: *societatea romanului* (societate fictivă, care nu poate exista în afara textului), *sociograma* (un fapt social tipic pe care se altoiesc alte fapte sociale secundare, aferente) și *ideologia* (sistem de idei menit să dovedească socialitatea textului literar).

6. *Școala de la Montpellier*, în frunte cu Ed. Cros, privilegiază studiul lingvistic al textului literar, pledând și pentru reabilitarea subiectului cultural. Sociocritica este văzută ca o teorie a textului și a subiectului. Abordarea propusă de această școală este una multidisciplinară, sociocritica având tangențe cu semiologia, structuralismul, istoria, lingvistica, psihanaliza etc.

7. *Școala de la Montréal* îi are ca cercetători de frunte pe M. Angenot, R. Robin, A. Belleau, G. Marcotte, care sunt preocupați îndeosebi de condiția discursului social, de considerațiile și tipologia subiectului (subiect anonim, colectiv etc.). Dezbaterile lor au loc în cadrul CIADEST și CRIST. Ei se inspiră din tezele bahtieniene, preluând noțiuni precum sunt: cultură populară, carnavalesc, dialogism, cronotop, polifonie, plurilingvism, polisemie, ș.a.

8. Sociocritica a constituit și preocuparea unor cercetători importanți care nu au aderat la vreo școală, precum P. V. Zima (preocupat de sociologia textului) și H. Mitterand (având ca domeniu de interes geneza textului și analiza pretextuală).

9. Cele mai importante concepte ale sociocriticii sunt considerate *sociograma* (Cl. Duchet), *ideologemul*, în termenii lui Ed. Cros, *discursul social* (M. Angenot), *situația sociolingvistică* (după P. Zima) și *formație discursivă* (Ed. Cros).

10. Analiza romanului *Călătorie la capătul nopții* de F.- L. Céline prin prisma sociocriticii a impus examinarea nivelurilor semantic, sintactic și narativ ale acestuia. S-au adăugat: analiza câtorva sociograme, analiza discursurilor contradictorii, dar și ideologia operei. Personajul

Ferdinand Bardamu este un mediator al ideologiei auctoriale despre absurditatea lumii. Ideologia pe care o propagă personajele lui Céline, sistemul de idei și reprezentări reflectă probleme sociale importante: exploatarea, colonizarea etc. Temele purtătoare de ideologii ale romanului sunt: *patriotismul, curajul și eroismul inutil în vreme de război, frica și lașitatea ca modalități de salvare umană, rătăcirea ca formă de căutare a ființei, colonialismul și capitalismul ca forme sociale infecte, religia ca iluzie, adevărul și minciuna, anarhismul ca revoltă socială, sistemul social ca mecanism de anihilare a ființei* etc.

Problema științifică soluționată rezidă în proiectarea unei viziuni de ansamblu asupra sociocriticii și în propunerea unui angrenaj teoretic care înnoiește modul de interpretare a literaturii și deschide calea unor noi studii asupra discursului socialității operelor literare canonice.

Rezultatele cercetării ne permit să facem următoarele **recomandări**:

Sociocritica reprezintă o perspectivă de cercetare a textului literar intens promovată și în Occident. Adoptarea acestor contribuții în spațiul cercetării literare românești este necesară pentru a îmbogăți cunoștințele în materie de noi teorii de investigare a textului literar.

Tezele acestei disertații pot fi folosite în cadrul unor cursuri universitare de teoria literaturii, dar și ca suport pentru următoarele cercetări la temă, pentru alte lucrări care ar dezvolta și examina în continuare problematica sociocriticii. Se pot scrie teze de masterat sau de doctorat care ar aplica conceptele și instrumentele de analiză ale sociocriticii asupra unor opere din literatura română sau universală. Demersul dat poate fi utilizat și în diverse eventuale ediții tematice referitoare la teoriile actuale ale textului.

Acest model de analiză poate fi aplicat, de asemenea, și la alte romane din literatura română sau universală. Romanele ce se pretează unei asemenea investigații sunt, preponderent, cele cu tematică socială. Anume romanele de factură socială devin purtătoare de ideologii și prezintă sociograme, câmpuri și discursuri sociale. Drept exemplu ne pot servi *Groapa* de E. Barbu, *Cel mai iubit dintre pământeni*, *Moromeții* de M. Preda, *Ion*, *Răscoala* de L. Rebreanu, *Zbor frânt* de Vl. Beșleagă, *Comedia umană* de H. de Balzac, *Bâlciul deșertăciunilor* de W. Thackeray, *Roșu și negru* de Stendhal, *Ciuma*, *Străinul* de A. Camus, *Madame Bovary* de G. Flaubert, *Casa Buddenbrook* de Th. Mann, *Război și pace* de L. Tolstoi și multe, multe altele.

PUBLICAȚIILE LA TEMA TEZEI

- **Articole în materiale ale comunicărilor științifice:**

1. *Socialitatea și intertextualitatea în știința textului.* În: Conferința Științifică Internațională a Doctoranzilor *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători.* Teze. Rezumate ale comunicărilor. 10 martie 2015, p 113. ISSN 978-9975-933-83-4 0,04 c.a.
2. *Raportul istorie literară – sociocritică.* În: Materialele Colocviului cu participare Filologia modernă: realizări și perspective în context european realizări și perspective în context european (ediția a IX-a). 14 mai 2015, pp.136-142. ISBN 978-9975-4371-4-1 0,74 c.a.
3. *Raportul istorie literară – sociocritică.* În: Materialele Colocviului cu participare internațională Filologia modernă: realizări și perspective în context european (ediția a IX-a). Teze. Rezumate ale comunicărilor. 14 mai 2015, pp.21-22. ISBN 978-9975-9608-9-2 0,02 c.a.
4. *Sociocritica în viziunea lui Henri Mitterand.* În: Materialele Conferinței Științifice a Doctoranzilor *Tendențe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători.* Ediția a V-a, 2016, pp.71-74. ISSN 978-9975-933-83-4 0,32 c.a.

- **Articole științifice în reviste din Registrul Național al revistelor de profil, categoria B:**

5. „*Călătorie la capătul nopții*” prin prisma sociocriticii. În: Intertext 1/2 (41/42), anul 11, 2017, CZU 821.135.1.09, pag.206-213 B. ISSN: 1857-3711 0,65 c.a.

- **Articole științifice în reviste din Registrul Național al revistelor de profil, categoria C:**

6. *Istoria literară a lui Jean Rohou. Perspectiva sociologică.* În: Metaliteratură, nr 1 (35), 2014, pp. 107-112. ISSN 1857-1905 0,52 c.a.
7. *Edmond Cros: sociocritica ca știință multidisciplinară.* În: Metaliteratură, nr 2(36), 2014, pp. 66-73. ISSN 1857-1905 0,66 c.a.
8. *Lectura socio-istorică a textului literar. Școala de la Vincennes.* În: Metaliteratură, nr 3-4(37-38), 2014, pp. 56-64. ISSN 1857-1905 0,73 c.a
9. *Filiations barthésiennes dans la théorie sociocritique.* În: Metaliteratură, nr 3 (41), 2015, pp. 43-46. ISSN 1857-1905 0,30 c.a.
10. *Sociocritica: obiectul de studiu, concepte, școli și cercetători reprezentativi.* În: Philologia, nr 5-6, 2017, pp. 58-72, ISSN 1857-4300 1,21 c.a.

BIBLIOGRAPHIE:

1. Amossy, Ruth. Entretien avec Claude Duchet. *În*: Littérature, volume 140, 2005, nr 4, pp 125-132.
2. Angenot, Marc. Théorie du discours social. Notions de topographie des discours et de coupures cognitives. *În*: Contextes, nr 1, 2006, <https://contextes.revues.org/51> (accesat la 13.11.2017)
3. Barthes, Roland. Théorie du texte.
https://www.psychanalyse.com/pdf/THEORIE_DU_TEXTE_ROLAND_BARTHES.pdf
(accesat la 09.11.2017)
4. Belleau, André. La démarche sociocritique au Québec. *În*: Voix et images, vol. VIII, nr 2, 1983, pp.299-310.
5. CRIST (Centre de Recherche Interuniversitaire en Sociocritiques des Textes). Manifeste. <http://www.site.sociocritique-crist.org/p/manifeste.html> (accesat la 09.11.2017)
6. Deramaix, Patrice, Structuralisme génétique et littérature. Lucien Goldmann, critique et sociologue, <http://dialectiques.ironie.org/textes/gold3.htm> (accesat la 12.11.2017)
7. Duchet, Claude. La sociocritique dans l'histoire. *În*: Colloque du Centenaire, nr 95, Paris: Presses Universitaires de France (PUF), 1995/7, pp. 179-184
8. La sociologie du texte, http://www.sociocritique.com/fr/theorie/sc_theorie3.htm (accesat la 04.10.2017)
9. Les conditions de productions et d'existence,
http://www.sociocritique.com/fr/theorie/sc_theorie1.htm (accesat la 10.11.2017)
10. Marcotte, Gilles. Le Roman à l'imparfait. Essais sur le roman québécois d'aujourd'hui. Montréal: La Presse, 1976, 195 p.
11. Robin, Régine. Propositions sociocritiques et flâneries dans les mégapoles contemporaines. *În* vol.: Actualité de la sociocritique, Paris: L'Harmattan, 2013, 262 p.
12. Samake, Adama. La sociocritique: enjeux théorique et idéologique. La problématique du champ littéraire africain, Éditions Publibook, Paris, 2013, 164 p.
13. Vauchon, Stéphane; Tournier, Isabelle. Sociocritique: bibliographie historique. *În*: *La politique du texte: enjeux sociocritiques*. Lille: Presses Universitaires de Lille, 1992. <http://ressources-socius.info/index.php/bibliographies/20-bibliographies-reeditees/16-sociocritique-bibliographie-historique> (citat la 06.12.2017)
14. Zima, Pierre V. Manuel de sociocritique. Paris: L'Harmattan, 2000, 276 p.
15. Zima, Pierre V. Texte et société. Perspectives sociocritiques. Paris: L'Harmattan, 2011, 226 p.

ADNOTARE

Popa Oxana. Textul literar ca discurs al socialității. Sociocritica franceză. Teză de doctor în filologie la specialitatea 622.03. – Teoria literaturii, Chișinău 2017.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, glosar, bibliografie – 151 de surse, 165 de pagini text de bază, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autoarei.

Rezultatele tezei sunt reflectate în 10 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: sociocritică, fapt intrinsec, fapt extrinsec, sociogramă, ideologie, socialitate, câmp social, doxă, discurs social, sociolect, sociatrie.

Domeniul de studiu: Teoria literaturii

Scopul cercetării constă în configurarea unei noi perspective de analiză a textului literar în spațiul românesc – sociocritica – prin expunerea principalelor ei concepte și noțiuni, direcții, reprezentanți, precum și ilustrarea aplicabilității eficiente a instrumentelor ei de analiză pe un text concret.

Obiectivele cercetării:

- ✓ definirea conceptului de sociocritică și examinarea validității sale conceptuale;
- ✓ sistematizarea contribuțiilor teoretice care au generat apariția acestei noi perspective, a metodelor și instrumentelor ei de analiză;
- ✓ identificarea principalelor școli de cercetare sociocritică;
- ✓ examinarea specificului sociocriticii franceze și eliminarea confuziilor de ordin teoretic;
- ✓ analiza discursului socialității în romanul lui L.-F. Céline *Călătorie la capătul nopții*.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei constă în realizarea, pentru prima dată în spațiul cercetării românești, a unei sinteze a principalelor contribuții care au dus la configurarea sociocriticii. S-a pus accentul și s-au analizat pe larg lucrările teoretice ale unor cercetători francezi, care au pus bazele noii discipline. Sociocritica a conjugat tipurile de abordare extrinsecă și intrinsecă a textului literar, fapt ce a permis o analiză complexă a textului literar în cadrul unei discipline desprinse din studiile sociologice. Premisa sociocriticii constă în faptul că forma operei literare comportă informație socială. Astfel, literaritatea devine, pentru prima dată, un obiect de studiu central în abordările de tip sociologic.

Problema științifică soluționată în domeniul cercetat rezidă în proiectarea unei viziuni de ansamblu a sociocriticii și în propunerea unui angrenaj teoretic care îmbogățește modul de interpretare a literaturii și deschide calea unor noi studii asupra discursului socialității unor opere literare canonice. Lucrarea reînnoiește contactul cu cercetările întreprinse în ultimele decenii în spațiul francofon.

Importanța teoretică și aplicativă a tezei constă în propunerea unui aparat conceptual care va permite criticii și istoriei literare să surprindă discursuri sociale în formele de expresie literare. Studiul poate deveni un reper pentru teoreticienii preocupați de direcția sociologică, ori de noile direcții de cercetare a textului literar. Demersul oferă și modalități practice de analiză și interpretare a operei din perspectivă sociocritică, prin aplicarea lor asupra faptelor literare.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele tezei au fost aplicate în cadrul proiectului *Concepte operaționale și instrumente de analiză a textului literar*. Ideile de bază ale acestui studiu au fost reflectate în șase articole apărute în edițiile periodice de profil din Republica Moldova și în opt comunicări la conferințe naționale și internaționale.

АННОТАЦИЯ

Попа Оксана. Литературный текст как социальная речь. Французская Социокритика. Кандидатская диссертация по филологии, специальность 622.032. Теория литературы, Кишинев, 2017.

Структура работы: введение, три главы, выводы и рекомендации, глоссарий, библиография составляющая 151 источник, 165 страниц основного, заявление о принятии ответственности, CV автора.

Результаты диссертации нашли отражение в 10 научных работах.

Ключевые слова: социокритика, внутренний факт, внешний факт, социограмма, идеология, социальность, социальное поле, докса, социальный дискурс, социолект, социатрия.

Область исследования: Теория литературы

Цель научной работы состоит в представлении социокритики, новой перспективы анализа литературного текста, раскрытии его основных концепции и понятий, направлений, представителей, а также иллюстрации эффективного применения инструментов анализа по конкретному тексту.

Цели исследования ограничиваются на:

определение концепции социокритики и выявление своей концептуальной действительности; систематизация теоретических вкладов, которые породили появление этой новой перспективы, методов и инструментов анализа; определение основных социокритических исследовательских школ; изучение специфики французских социокритиков и устранение теоретической путаницы; анализ дискурса социальности в романе Л. Ф. Селин, *Путешествие на край ночи*.

Научная новизна и оригинальность изложения заключается в том, что впервые в области румынских исследований был синтезирован основной вклад, который привел к конфигурации социокритики. Были поставлены акценты и тщательно проанализированы теоретические работы некоторых французских исследователей, которые заложили основы новой дисциплины. Социокритика объединила типы внешнего и внутреннего литературного текста, что позволило провести комплексный анализ литературного текста в рамках дисциплины социологических исследований. Предпосылка социокритики заключается в том, что форма литературного произведения включает социальную информацию. Таким образом, литературный, аспект литературного произведения становится объектом центрального исследования в социологических подходах.

Решенная научная проблема заключается в создании общего взгляда на социокритику, которая будет способствовать обновлению восприятия литературы и будет способствовать появлению новых исследований в румынском пространстве, опираясь на социальную речь в некоторых канонических литературных произведениях. Работа возобновляет контакты с исследованиями, проведенными за последние десятилетия в франкоязычной области.

Теоретическое и прикладное значение диссертации состоит в том, чтобы предложить набор рабочих инструментов по литературе, которые позволят критике и литературной истории охватить социальные дискурсы в формах литературного выражения. Теоретическое и прикладное значение диссертации состоит в том, чтобы предложить набор рабочих инструментов по литературе, которые позволят критике и литературной истории охватить социальные дискурсы в формах литературного выражения. Данный подход предлагает определенные практические способы анализа и интерпретации литературной работы с социокритической точки зрения, ориентированной на литературные факты. **Внедрение научных результатов.** Результаты диссертации были применены в рамках проекта *Операционные концепции и инструменты для анализа литературного текста*. Основные идеи этого исследования были отражены в шести статьях, публикуемых в периодических изданиях Республики Молдова и восьми выступлениях на национальных и международных конференциях.

ANNOTATION

Popa Oxana. The literary text as a discourse of sociality. French Sociocritics. PhD thesis in philology, specialty 622.03. Theory of Literature, Chişinău 2017

Thesis structure: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, glossary, bibliography from 151 sources, 165 pages of basic text, declaration of assumption of responsibility, author's CV.

The results of the thesis are reflected in 10 scientific papers.

Keywords: sociocritical, intrinsic, extrinsic, sociogram, ideology, social, social field, doxa, social speech, sociolect, society.

Field of study: Theory of literature

The aim of the paper is to present sociocritics, a new perspective of analyzing the literary text, by exposing its main concepts and notions, directions, representatives, as well as illustrating the effective applicability of its analysis tools on a concrete text.

The research objectives are summarized as follows:

- ✓ defining the concept of sociocritics and examining its conceptual validity;
- ✓ systematization of the theoretical contributions that generated the emergence of this new perspective, its models and analysis tools;
- ✓ identifying the main sociocritical research schools;
- ✓ examining the specificity of French sociocritics and eliminating theoretical confusion;
- ✓ analysis of the discourse of socialism in L.-F. Céline, *Journey to the end of the night*.

The scientific novelty and the original innovation consists in the realization, for the first time in the space of Romanian research, of a synthesis of the main contributions that led to the configuration of sociocritics. The emphasis and analysis of the theoretical works of some French researchers, which laid the foundations for the new discipline. Sociocritical has conjugated the types of extrinsic and intrinsic approach of the literary text, which has allowed a complex analysis of the literary text within a subject from sociological studies. The premise of sociocritics is that the form of literary work is social information. Thus literarity, the aesthetic aspect of the literary work becomes the object of central study in sociological approaches.

The scientific problem solved lies in the creation of an overall view of sociocritics, which will contribute to the renewal of the perception of literature and will facilitate the emergence of new studies in the Romanian space, leaning on the discourse of the socialism of literary canonical works. The work renews contact with the researches since the last decades in the Francophone space.

The theoretical and applicative importance of the thesis consists in proposing a set of working tools on literature that will allow critique and literary history to capture social discourses in forms of literary expression. The study may become a landmark for theoreticians concerned with the sociological direction or, in general, with the new research directions of the literary text. The approach offers some practical views and ways of analyzing and interpreting the literary work from a sociocritical perspective, bent on literature facts.

Implementation of scientific results. The results of the thesis were applied within the project: *Operational Concepts and Literary Text Analysis Tools*. The basic ideas of this study were reflected in six articles appearing in the periodical profile editions in Republic of Moldova and eight communications at national and international conferences.

POPA OXANA

TEXTUL LITERAR CA DISCURS AL SOCIALITĂȚII. SOCIOCRITICA FRANCEZĂ

622.03 – TEORIA LITERATURII

Autoreferatul tezei de doctor în filologie

Aprobat spre tipar: 31.05.2018

Tiraj: 40 exemplare

Formatul hârtiei 60x84 1/16

Coli de tipar: 2,27

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Comanda nr.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM, str. Alexei Mateevici 60, Chișinău, MD – 2009, RM